

РЕЛІГІЙНИЙ СИМВОЛІЗМ ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ПИСЬМЕННИКАМИ-“ЛОГОСІВЦЯМИ”

Стаття присвячена проблемі функціонування сакрального в художньому творі, зокрема рецепції релігійних символів в поетичному доробку католицьких письменників групи “Логос”. В дослідженні окреслені світоглядні основи “логосівців”, осмислено специфіку створення художнього образу на основі християнських символічних констант.

Ключові слова: Біблія, символ, sacrum, художній образ, “Логос”.

Статья посвящена проблеме функционирования сакрального в художественном произведении, в частности рецепции религиозных символов в поэтическом наследии католических писателей группы “Логос”. В исследовании очерчиваются мировоззренческие основы “логосевцев”, осмысливается специфика создания художественного образа на основе христианских символических констант.

Ключевые слова: Библия, символ, sacrum, художественный образ, “Логос”.

The article is devoted to the problem of the sacred and its functioning in the literary work. The reception of the religious symbols in the poetic heritage of Catholic writers who belonged to the group “Logos” has been as well depicted. The article outlines the ideological basis of “logosivtsiv”. The peculiarity of the formation of the literary image on the basis of Christian symbolic constants has been deeply analysed.

Key words: Bible, symbol, sacrum, literary image, “Logos”.

У поезії ХХ століття, яка характеризується ускладненістю філософських, естетичних та стильових пошуків, особливого значення набуває образ-символ. У художньому творі символ оформляється в культурний код минулого, часто набуває ознак сакральності. Чи не найбагатшим джерелом символів є Святе Письмо. Відомий італійський біблеїст о. Валеріо Мануччі так представляє Біблію у символічному плані: “Біблійна історія є величезною скарбницею символів,

завдяки якій Писання володіє двома прекрасними рисами — безко-
нечності і невичерпності. Завдяки цим особливостям Біблія здатна
наповнювати життя та історію практично всіх часів і народів” [1: 3].
Саме така невичерпна символічна наповненість зумовила особливий
інтерес творців модерної літератури, у тому числі й української, до
образів Біблії та християнської традиції, що виявляють свою надзви-
чайну продуктивність у художній творчості.

Аналіз більшості літературознавчих досліджень, присвячених
впливам Біблії на літературу, показує, що власне аспект символічної
інтерпретації біблійних виявів є найбільш перспективним і методоло-
гічно правильним, ці роздуми постійно повертають нас до тверджень
і перших Отців Церкви, і практично усіх християнських філософів
про те, що Святе Письмо — це світ символів, які набувають нових
граней і значень, коли вводяться в художній текст.

Символічний світ Біблії став фундаментом світобачення україн-
ських “католицьких” письменників групи “Логос”, до якої належа-
ли Григор Лужницький, Олександр-Микола Мох, Степан Семчук,
Петро Сосенко (молодший), о. Василь Мельник (Лімниченко) та
Роман Сказинський [2:172]. Ідейними засадами їхньої творчос-
ті була християнська мораль, популяризація релігійної тематики
та християнської етики, яка, на думку католицьких письменни-
ків, єдина могла протидіяти наступові комуністичної, атеїстичної
ідеології. Різні грані творчості “логосівців” досліджували Теофіл
Коструба [3], Леонід Рудницький [4], Ярослав Розумний [5], Яр
Славутич [6], Ярослав Грицков’ян [2], Микола Ільницький [7; 8],
Тарас Салига [9], Степан Хороб [10], Олег Купчинський [11], Лі-
лія Гром’як [12; 13], Наталія Вівчарик [14] та інші. Однак потрібно
зважати на те, що через ідеологічну позицію творчість “логосівців”
понад п’ятдесят років була поза увагою українського літературоз-
навства, хоча їхня діяльність є багатоаспектною і поліфонічною в
художньому плані. Тому **актуальність** запропонованої теми полягає
у цілісному й системному осмисленні творчої спадщини пред-
ставників групи “Логос” у контексті християнської, а беручи ширше, й
релігійної символічної традиції.

Метою дослідження є окреслення категорії релігійного символу
та представлення символічних констант, християнських тем, образів,
мотивів у поетичній творчості “логосівців”.

Для реалізації мети ставляться такі **завдання**: охарактеризу-
вати категорію *sacrum*, дати дефініцію символізму релігійного,

з'ясувавши при цьому специфіку символу християнського, простежити особливості функціонування символів у поетичній спадщині “логосівців”.

Мірча Еліаде у дослідженні “Примітки щодо релігійного символізму” пише, що світ “говорить” символами, “проявляється” [15: 448]. Однак символ — це не калька об'єктивної реальності. Він розкриває щось глибше і фундаментальніше.

Символізація — це один із найважливіших засобів осмислення дійсності художником-мислителем. У процесі роботи над твором автор намагається виразити сутність тих глибин, які заздалегідь недоступні безпосередньому чуттєвому сприйманню і можуть бути охоплені суб'єктом сприйняття тільки упорядковано, через смислову аналогію й через відповідні емоційні переживання [16: 20].

Інтерпретація біблійної символіки — це тлумачення взаємин, які склалися в історії культури між текстами двох творів: текстом Біблії і конкретним текстом художнього твору [17: 87]. У цьому контексті однією з найважливіших проблем, пов'язаних із вивченням біблійних елементів у художньому творі, є проблема *sacrum*, оскільки біблійний символ у художньому тексті відображає “сакральний” досвід автора, стаючи результатом діалогу автора з Біблією. У художньому творі поняття “сакральне” вживається здебільшого в таких атрибутивних відношеннях, як сакральний простір, сакральний час, сакральне ім'я. Символи розкривають дивовижний, непояснений бік життя та священний вимір людського існування.

Основна характеристика релігійного символізму — це його багатозначність. Символізм релігійний — це об'єктивування релігійних уявлень в образних структурах, які містять у собі вказівку на зміст цих уявлень у вигляді нерозгорнутих знаків, символів. Такими знаками є предмети культу, ритуальні дії, релігійна лексика (Бог, дух, благодать тощо), священні тексти.

Необхідно розрізняти у художньому творі символ “біблійний” і символ “християнський”. Попри те, що “християнська” символіка має біблійні корені, вона є поняттям ширшим, оскільки має ще літургічні, агіографічні джерела і конотації. Святоотцівська література розглядає земний світ як символ світу небесного. Християнин дивиться на світ не як на саму дійсність, а лише як на іконічне, образне, символічне зображення вищої духовної дійсності. Візантійське богослов'я взагалі свідчить про Бога як про “*Deus symbolicus*”. У богословських дослідженнях найчастіше розглядається символізм у сфері літургії і

церковного мистецтва, а найважливіше — у річищі екзегези Святого Письма. Символізм у християнському богослов'ї — це особливість світобачення і світовідчуття, а також джерело богословського пізнання. Через символ людина зустрічається з Богом, через символ вібувається богопізнання.

Богослов'я символу знаходить своє межове завершення у христології. Христос постає як символічна повнота, остання межа символізму, яка поєднує у собі непоєднуване. Серед великого розмаїття християнських символів особливе місце посідають символи Христового імені. Слово символічне у трьох вимірах: 1) символізм слова зумовлений символічністю імені: “Священне ім'я Боже — це найсвятіший словесний символ”; 2) символічним є Святе Письмо як Ім'я Боже, яке “розгорнулося”: “Слово Боже, як окремі книги, так і ціла Біблія, є богонатхненним символом, має символічну природу та безмежну глибину”; 3) слово людське (у міру свого зв'язку зі Словом Божим) — це також онтологічний символ, що поєднує дві сфери буття (видиму і невидиму), два пласти (вищий і нижчий), при цьому “нижче містить у собі і вище”, “просякнуте ним” [18: 135].

Релігійна, а точніше біблійно-християнська символіка була активно осмислюваною в українській поезії ХХ століття. “Заглиблення у товщу християнської символіки, а власне філософування у ній виникає як ознака інтелектуальної зрілості української поезії, її спроможності задовольнити запити віри, Бога, самоствердження тогочасної людини” [19: 2].

Ярослав Поліщук виділяє такі головні функції біблійних символів цього періоду:

По-перше, світ Біблії символізує для новочасного поета усталені, традиційні критерії найзагальнішого, філософського порядку. Вони можуть служити своєрідним опертям у пошуку сутнісного, у втіленні найзагальніших засад буття й свідомості людини.

По-друге, йдеться про засади віри, про пошуки в цій царині — на противагу суспільному та особистісно-духовному самоствердженню.

По-третє, залучення біблійної символіки означає, власне, входження у вимір “наскрізного” часу замість тривіального, профанного часу щоденного буття.

По-четверте, Біблія уособлює тисячолітню традицію, зокрема й літературну. Використання її символіки прилучає письменника до загальноєвропейського культурного середовища, що виростало із двох глобального значення традицій — християнської та античної [19: 2].

Загалом поезія міжвоєнних років ХХ століття характеризується сміливим переосмисленням християнських символів, що пов'язане зі специфікою світосприймання людини того часу.

Творчість кожного письменника-“логосівця” характеризується тяжінням до біблійних сюжетів та образів, навіть більше, бо майже усі проблеми особистого, суспільного буття чи національного характеру вирішуються з християнських позицій. Домінантним є образ-символ Бога-Творця; головною темою — оспівування Божої величі, пошуки шляхів до Бога, мотиви сумніву, туги за досконалим, величним.

У творах “Логосу” найбільш гармонійно прозвучала новозавітна символіка, сконтамінована в особі Христа, в якому є повнота людського і божественного буття. У поезії “логосівців” яскраво представлена символіка Божого імені. У Степана Семчука Бог названий Красою, Любов'ю, Царем, Життедайним Рухом, Борцем, Паном і Господом, Творцем [20; 21]. Орест Петрійчук теж використовує символіку Божого імені, називаючи Христа Світлом, Правдою, Огнем Віри [22]. Поет Василь Мельник традиційно називає Христа Сонцем, Словом, Правдою [23].

Образ-символ “страждущого” Христа найповніше представлений у творах “логосівців”. Так, о. Василь Мельник (Лімниченко) ототожнює свою життєву дорогу з тернистим шляхом Христа, звідси — ідея “наслідування” Христа, тобто “обоження”. Прикметно, що об'єктом творчої уваги “логосівців” стало не лише розп'яття, а весь хресний шлях аж до воскресіння.

У творчості поетів групи “Логос” символи Христа і хреста взаємодоповнюються і мають такі основні значення: символ віри, надії, Божої любові, символ особистого і національного страждання, провісники воскресіння. Вагоме місце у творах “логосівців” займає ідея Христоподібності, тобто наслідування Христа, яке є запорукою освячення людини.

“Логосівці” вдаються також до рецепції Богородичної символіки, оскільки літературне угруповання “Логос” об'єднувалося довкола часопису “Поступ”, який був друкованим органом Марійського Товариства Молоді. Марійські Товариства, або як їх ще називали Марійські Дружини, мали особливу пошану до Богородиці та за її прикладом плекали і культивували християнські чесноти. У контексті постулатів Марійського Товариства стає зрозумілим часте звертання “логосівців” до образу Богородиці, який, з'явившись у їхніх ранніх поезіях, усе з більшою символічною наповненістю супроводжує усю

творчість, увиразнюється, кристалізується в міру духовного вдосконалення та зростання художньої майстерності авторів.

Образ Богоматері у поетичній спадщині “логосівців” творився у рамках догматичного католицького богослов'я. Це простежується на рівні ідей та стилю, про це свідчить розлога Богородична символіка. Богородиця — одвічний символ безмежної материнської любові, самопожертви, непорочності, відданості у служінні Богові і людям, тому і символи, пов'язані з її особою, витончені, довершені, сповнені краси, кожен з них по-своєму відкриває постать Богоматері, свідчить про її божественне призначення, повідомляє про духовні чесноти.

Найповніше Богородична символіка представлена у творчості о. В. Мельника-Лімниченка, якого називають “Бояном Білої Пані”. У поезії цього автора домінують дві основні ознаки особи Богородиці — материнство і заступництво. Майже вся Богородична поезія о. В. Мельника-Лімниченка носить молитовний характер, а часте використання фрагментів з традиційних богослужбених текстів стало прикметною рисою поезики усіх “логосівців”.

Богородична поезія “логосівців” сповнена класичною християнською символікою, колористика теж традиційно Богородична: домінують білий, голубий, золотистий кольори. Крім того, присутні тут ще інші багатовимірні символи: чаші, сонця, неба, розбитої шогли. Майже вся символіка бере свій початок у Святому Письмі та Святому Переданні і, як це притаманно символів релігійному, характеризується відкритістю та невичерпністю інтерпретацій.

Особливе місце у поетичній спадщині Василя Мельника-Лімниченка, Степана Семчука, Ореста Петрійчука та Григора Лужницького посідають символічні образи ангелів, які є своєрідними орієнтирами для християн у пізнанні Бога. Як Божі посланці, ангели є посередниками між небом і землею, а їхня присутність викликає у християн певне благоговіння. У творах “логосівців” образи ангелів не стільки даються, скільки задаються на основі розлогих символічних значень. В окремих поезіях Василя Лімниченка (наприклад, “Хто кого поборе?”, “Пісня про лицаря”) є алюзія боротьби між ангелами, описаної у Одкровенні Івана Богослова. Прикметно, що ця боротьба має риси національно-визвольних змагань.

Образ ангела у поезії “логосівців” творить семантичну парадигму, яка складається з різних символічних компонентів, що набирають у художній цілості твору таких значень: Ангел — посланець Божий, посередник між Богом і людьми; приклад найдосконалішого

служіння Богів; Господній воїн, борець зі злими силами; охоронець людини і покровитель народів; символ дитинної святості; символ Божественної присутності; символ високого, Божественного, світлого. Поетичному стилеві “логосівців” притаманні нетрадиційні епітети, пов’язані з образами ангелів. Вони частково позбавлені класичного богословського підходу, тому вимагають більш відкритої, вільної інтерпретації.

У поетичній спадщині “логосівців” мають місце художні образи так званих “темних” сил, тобто ангелів-бунтівників, які повстали проти Бога. Їхні образи здебільшого пов’язуються з суспільно-політичним контекстом того часу, з війнами, смертю, зрадою Бога і свого народу.

У творчості поетів групи “Логос” вагоме місце посідають образи-символи святих осіб. Святість для “логосівців” — це Божий дар, покликання, приклад для наслідування, але також і обов’язок. Найчастіше символами святості, освячення є світло і вогонь.

Одним з образів, який є носієм, вмістилищем святості, є образ ченця. В історичних обставинах, коли знецінювалося людське життя, коли відбувалася жадлива дезорієнтація та девальвація моральних вартостей, зумовлена воєнними лихоліттями, поети звертаються до образу ченця, який є своєрідною антитезою до типової, часто арелігійної людини міжвоєнного періоду ХХ століття.

У творчості “логосівців” присутня також літургійна символіка, яка тісно пов’язана з церковною обрядовістю. Так, о. Василь Мельник-Лімниченко переспівує молебні стихирі до Богородиці у поезії “За всіх молишися, Благая...”, а у творчій спадщині Ореста Петрійчука (О. Моха) прочитуємо елементи сповіді, Літургії Жертви, у Степана Семчука знаходимо євхаристійну символіку, є вкраплення з Хресної дороги та Утрени Страстей Господніх. Релігійний символ функціонує у творах письменників групи “Логос” також завдяки символізації предметів культу (хрест, дзвін, каплиця), ритуальних дій (кадження, хрещення), релігійної лексики (Бог, Дух, благодать, ангел).

Рецепція Святого Письма у “логосівців” відзначається проєкцією біблійних персонажів на український ґрунт, наділенням їх ментальними рисами українців, наданням національного колориту подіям, іменам, географічним назвам. Це свідчить про духовну зрілість нашої літератури 20–30-х рр. ХХ ст. та про глибину осмислення священних текстів, християнських таїнств і обрядів поетами-“логосівцями”.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Мануччи В. Библия — Слово Божие. Общее введение в Священное Писание. — М., 1996. — 428 с.
2. Грицков'ян Я. Українські католицькі письменники міжвоєнного двадцятиліття: Група “Логос” // Записки НТШ. Праці філологічної секції. — Львів, 1995. — Т. ССXXIX. — С. 170–178.
3. Коструба Т. Що таке “католицька література”. Огляд української літератури в 1918–1938 рр. // Життя і Слово. Квартальник для релігії й культури. — Ватерфорд, 1948. — Ч. 1–2. — С. 55–68; 115–126, Ч. 3/4. — С. 238–250.
4. Рудницький Л. Поезія Григора Меріяма-Лужницького // Записки НТШ. Праці філологічної секції. — Львів, 1995. — Т. ССXXIX. — С. 154–169.
5. Розумний Я. Від символізму до екзистенціалізму: християнські елементи в українській поезії двадцятого століття // Збірник праць Ювлейного Конгресу у 1000-ліття хрищення Руси-України. — Мюнхен, 1988–1989. — С. 491–513.
6. Славутич Яр. Від землеклонства до християнства? (Поезія Б.-І. Антонича) // Слово і час. — 1993. — № 8. — С. 15–19.
7. Ільницький М. “Між двома війнами...”: Західноукраїнська та еміграційна поезія 20–30 років ХХ століття // Дзвін. — 2005. — № 4. — С. 113–121.
8. Ільницький М. Між двох світових, літературний процес 20-х рр. у Західній Україні // Дзвін. — 2005. — № 2. — С. 123–137.
9. Салига Т. Григор Лужницький і літературна група “Логос” // Дванадцять листів о. Андрея Шепицького до матері. — Львів: Світ, 1994. — С. 69–78.
10. Хороб С. Із когорти сподвижників (Ідейно-естетичні концепції творчості Григора Лужницького) // Лужницький Г. Вибране. — Івано-Франківськ, 1998. — С. 5–10.
11. Купчинський О. Наш Лужницький // Записки НТШ: Збірник праць і матеріалів на пошану Григорія Лужницького. — Львів-Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто, 1996. — Т. ССХІІ. — С. 243–253.
12. Гром'як Л. Поезія С. Семчука в світлі концепції християнсько-католицької літератури // Наукові записки ТДПУ. Серія: Літературознавство. — Тернопіль, 1999. — Вип. 5. — С. 115–129.
13. Гром'як Л. Про історично-культурні виміри творчості письменників об'єднання “Логос” // Наукові записки ТДПУ. Серія: Літературознавство. — Тернопіль, 1998. — Вип. 2. — С. 48–54.
14. Вівчарик Н. Ідейно-філософська концепція літературного угруповання “Логос” // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Збірник наукових праць. Випуск ХІІ. — Рівне: Перспектива, 2002. — Випуск ХV. — С. 152–160.
15. Еліаде М. Священне і мирське; Міфи, сновидіння і містерії; Мефістофель і андрогін; Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. — К.: Основи, 2001. — 591 с.
16. Голобородько К. Теоретичні та лінгвопоетичні аспекти проблеми символу (на матеріалі творчості О. Олеся) // Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. — Херсон: Вид-во ХДПУ, 2002. — Вип. ХV. — С. 19–23.
17. Мних Р. Категорія символу і біблейська символика в поезії ХХ века. — Lublin: UMCS, 2002. — 258 с.
18. Лепяхін В. Ікона та іконічність. — Львів: Свічадо, 2001. — 288 с.

19. Поліщук Я. Символи і метаморфози: своєрідність християнської символіки в модерній українській поезії перших десятиліть ХХ століття // Дивослово. — 1997. — № 12. — С. 2–5.
20. Семчук С. Метеори: Поезії. — Прага; Львів, 1924. — 38 с.
21. Семчук С. Воскресіння: Пісні зриву. — Жовква: Вогонь, 1927. — 49 с.
22. Петрійчук О. Про це, що люблю я: Еротики. — Прага; Львів, 1924. — 35 с.
23. Мельник-Лімниченко В. Релігія і життя: (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / За заг. ред. проф. Р. Гром'яка; Упорядник і післямова Л. Гром'як. — Тернопіль: Збруч, 1999. — 830 с.